

*Prikaz***Is Southeastern Europe Doomed to Instability?**

(urednici Dimitri A. Sotiropoulos i Thanos Veremis)

Frank Cass Publishers, London-Portland, 2002, str. 254.

Najveća opasnost koja prijete državama jugoistočne Europe je da budu zanemarene i ostanu izolirane. Kako bi izbjegle političku izolaciju i pojačale mogućnost ostvarivanja ekonomske stabilnosti i društvene kohezije, zemlje jugoistočne Europe trebaju restrukturirati i refokusirati svoju politiku da bi uspješno pristupile rješavanju problema u regiji. Samo će se na taj način moći politički i ekonomski integrirati u Europsku uniju. Preduvjet za to je također i njihova suradnja na regionalnoj osnovi bez koje će ostati izvan europskih i euroatlantskih procesa.

To je ukratko temeljna misao vodilja ove knjige koja je svoje originalno izdanje doživjela iste godine kao specijalno izdanje časopisa "Journal of Southeast European and Black Sea Studies". Namjera ovog zbornika radova je bila okupiti razmišljanja i istraživanja stručnjaka i znanstvenika iz samog područja jugoistočne Europe vezana uz problematiku sigurnosti na tom području, te na taj način pružiti čitatelju "jugoistočno europsku perspektivu". Naime, premda je pomoć i asistencija vanjskih aktera nadasve potrebna i nezamjenjiva, po mišljenju urednika međunarodna bi "publika" također trebala uzeti u obzir stavove, razmišljanja i ideje lokalnih aktera i trebala bi se njima služiti i povoditi pri izradi određenih strateških planova, programa i akcija. Zato je i cijela analiza temeljena na interakciji regionalnih i međunarodnih aktera. Sami pak autori nastoje dokazati kako nestabilnost nije endemska pojava u postkomunističkoj jugoistočnoj Europi.

Iako su autori uglavnom analizirali pojedinačne sigurnosne aspekte u određenim zemljama s njihovim posljedicama na cijelu regiju, istaknuta su određena trajna zajednička obilježja na regionalnoj razini. Kao prvo, tu se radi o socijalnim problemima u gospodarstvu i društvu kao i o nefleksibilnim i netolerantnim percepcijama o nacionalnom identitetu, što je ujedno i naslijeđe regionalne povijesti. Zatim, svugdje postoje poteškoće u stvaranju i oblikovanju novih politika budući da su državni mehanizmi u zemljama jugoistočne Europe još uvijek izrazito slabi i nestabilni. Kao treće zajedničko obilježje navode se mnogostruki socijalni problemi koji dodatno otežavaju situaciju u obliku negativne spirale zbog različitih faza tranzicije kroz koju prolaze zemlje te regije. Kao četvrta i zadnja značajka ističe se kriza zakonitosti s kojom se suočavaju zemlje regije u svojem nastojanju da se uhvate u koštac s konfliktima, nerazvijenošću te mrežom kriminala.

Zapad je podcijenio dugoročne opasnosti od strukturalne ekonomske nerazvijenosti i promjena granica u jugoistočnoj Europi. To se osobito odnosi na Europljane: dok Amerikanci nemaju previše poticaja da produže svoje

angažiranje u jugoistočnoj Europi, s druge strane je u nedvojbenom interesu Europe spriječiti i suzbiti da taj dio Europe postane trajan izvor nestabilnosti, ilegalnih imigracija i kriminala. Urednici smatraju da su Europljani u velikoj mjeri zaslužni za tijek i rasplet događaja koji su obilježili posljednje desetljeće u tom dijelu svijeta. Prema njihovom mišljenju, osim što nije smjelo doći do raspada Jugoslavije jer je očito da bi regiji bilo daleko bolje da nije nastalo "mnoštvo međusobno neprijateljskih i gospodarski problematičnih fragmenata", zapadne sile još uvijek nehotice doprinose procesu raspada i razdvajanja etniciteta. Kao primjere navode od preuranjenog bezuvjetnog i neosnovanog (!) priznanja Slovenije i Hrvatske preko stvaranja segregiranih i etnički očišćenih protektorata, pa sve do kažnjavanja krivaca "bratoubilačkog" rata, pri čemu je NATO udario isključivo po Srbiji, iako je bio i drugih koji su sudjelovali te su trebali biti osuđeni za počinjena zločina. Ono što Zapad opetovano zanemaruje ili ne shvaća je činjenica da opasnost ne proizlazi iz mana i nedostataka u multikulturalnom razvoju i razvoju slobodnog tržišta regije, već u nesposobnosti tih država da uspostave pravne države te nametnu red i zakon. Zato bi im Zapad trebao pomoći na uspostavi novih mehanizma i legalnih sistema. Kao eklatantan takav primjer navodi se Kosovo kojemu nije toliko potrebno prisustvo KFOR-a koliko treba snage i sredstava da kontrolira kriminal i uspostavi i primjenjuje legalni sistem, točnije potrebuje zakone, policiju, sudstvo i zatvore, kao i demokratsko zakonodavstvo. Zasad Kosovo predstavlja utočište organiziranom kriminalu koje se pak odatle izvozi u druge dijelove regije. Urednici smatraju Pakt o stabilnosti glavnim odgovorom Zapada na izazove s kojima se suočava ova regija. Ipak, sredstva koja su predviđena Paktom apsolutno su nedostatna kako bi se moglo uspješno eliminirati te izazove.

Pojedinačni eseji svrtani su u knjizi pod određena tematska poglavlja koja se odnose na institucionalnu reformu, sigurnost, demokratizaciju i ljudska prava, regionalnu suradnju i međunarodne odnose, s tim da su uvrštene i analize pojedinačnih slučajeva (case-studies).

U prvom poglavlju naslovljenom "The Right Side of the Region's Future", turski eksperti Sule Kut i N. Asli Şirin nude jednu optimističnu sliku i smatraju da su uspjesi regionalne suradnje apsolutno podcijenjeni, te navode različite takve slučajeve koji bi trebali poslužiti kao primjer. Bugarska znanstvenica Irina Bokova pozabavila se aktivnostima i obvezama suradnje u obliku raznih programa u kontekstu postupne integracije zemalja jugoistočne Europe u Europsku uniju, što ujedno ima i za cilj postizanje stabilnosti. Bokova smatra da bi vanjski akteri, udruženi ponajprije kroz aktivnosti Pakta o stabilnosti i Europske unije, trebali pridonijeti ekonomskom i svim ostalim oblicima razvoja ove regije, te zato preporuča stvaranje nove vrste "Marshallovog plana".

Drugi je dio posvećen pitanjima demokratizacije i ljudskih prava. Grčki ekspert Haralambos Kondonis pruža sliku približavanja Zapada i zemalja jugoistočne Europe kroz mobilizaciju vladinih i nevladinih aktera u okviru

Pakta o stabilnosti. Istražujući angažiranost međunarodnih i lokalnih nevladinih udruga (NGO) u Paktu, Kondonis procjenjuje pozitivne, uspješne i problematične aspekte kako samih aktera, tako i samog Pakta. Na pitanja demokratizacije i državne reforme u regiji osvrnuo se grčki znanstvenik i ujedno urednik ove knjige Dimitri A. Sotiropoulos. Prema njegovu mišljenju, jedan od ključnih problema u sudjelovanju međunarodnih i lokalnih građanskih udruga predstavlja činjenica da državni mehanizmi zemalja regije nisu naučeni na inicijative koje proizlaze iz drugih izvora, a ne samo iz države. Osim privatizacije kojoj se pridaje dosta važnosti, najznačajnije prepreke reformi predstavljaju teške i preraširene birokratske strukture te neodgovarajuće obučeno ili posve nekvalificirano osoblje. Remzi Lani i Frrok Cupi, albanski stručnjaci o pitanjima medija, raspravljaju baš o masovnim sredstvima informiranja u regiji jugoistočne Europe. Iako su se i televizija i radio i sami novinari uglavnom oslobodili ograničenja i pritisaka koja su nametali bivši komunistički režimi, ipak još nisu uspjeli steći status nezavisne i značajne institucije. Rumunjska znanstvenica Mirela-Luminița Murgescu istražuje u kojoj je mjeri sadržaj školskih udžbenika iz zemljopisa i povijesti povezan s oblikovanjem nacionalnog identiteta balkanskih naroda, pa s tim u vezi i sa stvaranjem nacionalizama i etničke netrpeljivosti. Ako vladajuće strukture ponekad možda i zaobiđu i zanemaruju moć medija, još uvijek ipak čvrsto drže kontrolu i moć utjecaja nad mlađom populacijom indoktrinacijom školskim udžbenicima. Naime, vrlo je mali broj tolerantnih i objektivnih te samokritičnih prikaza koji se "serviraju" mlađim generacijama koje tako stvaraju sliku kako o vlastitom nacionalnom identitetu, tako i o drugima.

U poglavlju o sigurnosnim pitanjima, konkretnije o pravosuđu i unutarnjim poslovima, u uvodnom članku bugarski znanstvenik Ognyan Minchev razvija temu korupcije i organiziranog kriminala u području jugoistoka Europe s teoretskog stajališta, točnije kao funkciju širih društvenih promjena. Još se jedan bugarski znanstvenik, Ivan Krastev, osvrće na pitanja korupcije i nudi moguća rješenja njezinog nadzora navodeći kao primjer Bugarsku. Najveći hrvatski stručnjak u pitanjima međunarodnih odnosa, pa tako i pitanja sigurnosti, Radovan Vukadinović, raspravlja o pitanjima europske sigurnosne arhitekture s obzirom na njezino trusno jugoistočno područje. Dok su neke države regije uglavnom riješile pitanja tzv. "hard security", skupina je zemalja još uvijek suočena s njezinim izazovima. Međutim, sve su zemlje regije suočene s izazovima "meke sigurnosti", a osobito s korupcijom, proliferacijom oružja, švercom droga i ljudi te organiziranim kriminalom. Zatim slijede dva članka grčkih stručnjaka koji se bave albanskim pitanjem. Evagelos Kofos obrađuje šire albanske ambicije i predlaže stavljanje Kosova pod povjereništvo UN-a kao trajno rješenje albanskog problema na Kosovu. Alexandros Yannis pak promatra problem "odozdo", na temelju iskustva međunarodne zajednice na terenu te ga postavlja u odnos s regionalnom sigurnošću.

Zadnje poglavlje donosi tri analize slučaja, odnosno case-studies. Novinar s Kosova, Veton Surroi, daje svoje viđenje rješenja kosovskog pitanja zalažući se za postupno stjecanje autonomije Kosova. Predrag Simić, jugoslavenski znanstvenik, vidi Jugoslaviju na raskršću između daljnje dezintegracije ili mogućih reformi. On iznosi negativne posljedice u vezi s mogućim odcjepljenjem Crne Gore jer bi vjerojatno Kosovo nastavilo istim putem, s time da bi se tada i konstitutivni dijelovi Bosne i Hercegovine sve više odvojili jedan od drugog. I konačno, grčki se znanstvenik Aristotle Tziampiris bavi sličnim pitanjem, ali na primjeru Makedonije gdje postoje također zahtjevi Albanaca za odcjepljenjem dijela Makedonije. Tziampiris se osvrnuo i na odnose između Grčke i Makedonije, prije suprotstavljenih država na granici sukoba, koje bi danas, nakon što su se pozitivno izmijenile državne politike, mogle zajedno surađivati na održavanju stabilnosti u regiji.

Iz svih navedenih članaka može se uočiti da su sve zemlje regije suočene sa sličnim problemima u svojoj postkomunističkoj, tranzicijskoj i postratnoj fazi. Gospodarstva tih zemalja su nedovoljno razvijena i najveći problem predstavlja nezaposlenost i nedostatak stranih investicija. Razina demokracije i demokratskog razvitka također je dvojna i većina zemalja regije ne posjeduje djelotvorne demokratske i administrativne institucije. Moguća rješenja nude se u kombiniranju regionalnih i međunarodnih inicijativa u kojima će zajedno djelovati regionalni i međunarodni akteri. Za postizanje trajne i održive stabilnosti potrebna je i veća angažiranost zapadnih sila, osobito u izvođenju konkretnijih i bolje koordiniranih aktivnosti i akcija, s ciljem pružanja pomoći ovim zemljama da se politički i ekonomski integriraju u ujedinjenu Europu. S takvom perspektivom može se optimistički zaključiti da jugoistočna Europa ipak nije osuđena na nestabilnost.

Nives Fabečić